

השטן על פי מה שמראה בחוש מדומה, ופוגמים על ידי זה באמונת החכמים. ואם הגנף בא והחורבן התפשט ר"ל, זה לאות שלא שבו מפני רוע הגזירה, אלא אדרבא עדיין כופרים ברבותיהם. ואמרו ז"ל שכל פורענות מתחלת מן הצדיקים, כי הם נענשים בעון הדור (ויש טעמים ברורים לזה. אלא שא"א להאריך, אולי אוכל לבאר פעם אחרת). אבל אם אין שבים גם ע"ז, הרי יש כאן מקום לחילול ה' עוד יותר גדול. ע"י רש"י (יומא פו ד"ה באמור) 'והכל אומרים מה הועילו... ראה החסידים והחכמים רעה באה עליהם...' ע"ש. וכן הוא כל דרך המתרחקים מהאמת, להראות בחוש שהצדיקים אובדים בצדקתם. וכן גם במרדכי היו יכולים להראות באצבע כי סוף סוף צדקתו הכשילתו – אבל הם עשו תשובה. מדת האומות היא לטעון עם ה' אלה – ואעפ"כ – מארצו יצאו, אבל מדת כלל ישראל לשוב אל ה' ולהודות על האמת, ולעזוב את דמיון החוש אשר יציג לפניו היצר לכפור ברבותיו. חסרון הכרת ההתבטלות לעומת רבותינו – זהו שורש כל חטאת ותחלת כל חורבן ר"ל, וכל הזכיות לא ישוו לעומת שורש הכל, שהיא – אמונת חכמים'. עוד בענין התגרות מרדכי בהמן, וטעם 'איש יהודי' ו'איש ימיני' – ע' יערות דבש ח"א דרוש ת, עמ' רלח ואילך (מהדורת ירושלם תש"ס).

דף יג

'כי אין לה אב ואם... עיברתה – מת אביה, ילדתה – מתה אמה'. מכאן (עפרש"י) דנו אחרונים להוכיח ששם 'אב' חל כבר משעת עיבור, ואילו שם 'אם' משעת לידה ואילך, ונפקא מינה לכמה ענינים. ע': זכר יצחק ד; פוקד עקרים עמ' 25; דובר צדק 'נר מצוה' א; שו"ת דובב מישרים ח"א כו; בית ישי לט. ע"ע במובא ביוסף דעת סוטה מא:

'שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו'. וכן אמרו (בסנהדרין יט): שהואיל ומיכל גידלה את בני מירב לפיכך נקראו על שמה. ומכאן יש ללמוד שאדם שגדל אצל אחר, יכולים לומר עליו שהוא בן המגדלו ולקרוא לו כן, וכמו שכתב הרמ"א (ח"מ מב, טו) שהמגדל יתום וכתב עליו בשטר 'בני', או היתום כתב על המגדלים אותו 'אבי' או 'אמי' – אין זה שטר מזויף וכשר, הואיל וגדלוהו ראוי לקרוא לו כן [וכפי שציינן הגר"א מקורו מכאן] (עפ"י אגרות משה סוף חלק ח).

(ע"ב) 'מאי דכתיב לא יגרע מצדיק עיניו בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול...' באור הדברים, אף על פי שעיקר הסיבה למסירת הסימנים היתה כדי שלא לבייש את לאה, אך היתה טמונה כאן נקודה נפלאה והרגש טוב של צניעות, שלא יתפרסם הדבר שיעקב עשה איתה סימנים. ההרגש הנפלא הזה של צניעות ראה הקב"ה ונתן עיניו לשלם לה – מדה כנגד מדה – לדורי דורות. זה סודו של לא יגרע מצדיק עיניו – שהקב"ה שומר את המעלה הטמונה בצדיק לדורי דורות שלא תימחק מפנימיות הנשמה עד אלף ואלפים דורות. (עפ"י לקט שיחות מוסר לגרי"א שר, ח"ב עמ' רצב)

'אמר לה: אחיו אנא ברמאות...' בשם הרבי מלובלין: הלא יעקב איש תם הוא שאינו חריף

לרמות (כמו שפרש"י?) – אך צריך שיהא אדם אדון על מדותיו, ולא שהמדה תשלוט עליו, אף לא במדה טובה, כי פעמים צריך להתנהג במדה הפכית, וזה אי אפשר כאשר האדם נשלט תחת מדתו. וזהו שנאמר ביעקב איש תם – שהיה 'איש' ואדון על מדת התמימות גם כן, מתי להיות תם ומתי לא (מובא ברמתיים צופים' סדר אליהו רבה כג,סח).

[עוד בענין תמותו של יעקב (מספר הפרשיות תולדות עמ' תעט):

מי האיש שהתורה מעטרנו בכתר התמימות ומראה אותו לכל דורות עולם לאמר: ראו פלוני זה שהוא תם ושלם, ואין בכל הדורות שלפניו ושל אחריו תם בתמותו ולא שלם בשלמותו! מי הוא זה ואיזה הוא? תאמר שכל ההולך לתומו וישר דרך תמיד, זוכה לעטרת תפארת זו? והלא כמה מעקשים יש בעולם וכמה חתחתים, ואם לתומו יהלך תמיד ולא ידע עקפה, הלא יפול בנפלים ויתרסקו איבריו – היכן תמותו של זה והלא שבור הוא ורצוף? נחש ערום מתלוח לו לכל אדם בחייו תמיד. כל מעשיו של אותו נחש שהוא טומן לאדם מצודות וחרמים, פחתים ומכמרות, מכסה אותם ומעמיד פנים לאדם שהוא מתלוח אליו, כישר הולך ומוליך עמו את קרבנו ב'דרך הישר' שלו למען הפילו. להיפרד הימנו אי אפשר; לילך עמו כל דרכו אי אפשר; האדם השלם הנותן נפשו על שלמותו, מה הוא עושה? אף הוא מעמיד פנים כנגד זה שהוא מעמיד פנים כנגדו. כך הוא עושה: מערים על הערום ואורב לו לידע היכן טמן לו זה מצודה, ואינו מגלה לו שהוא יודע. כיון שנטפל אליו הערום בערמתו ומראה לו דרך ישרה לילך בה יחד, הולך עמו. הנחש בראש והוא אחריו ואינו חושש. באים קרוב למקום הפחת, כסבור זה: עוד מעט ואקום על ההולך אחרי אתפסנו ואהדפנו פתאום לפחת זו – אותה שעה מקדימו השלם כהרף עין והודפו פתאום לערום זה אשר לפניו ומפילו בבורו אשר כרה לו. חופר בור הוא יפול בו, והשלם נשאר שלם כשהיהו.

זמי שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא? אמר לה: אין, עם נבר תתבר ועם עקש תתפל'. פירוש, מותר לצדיק לעשות תחבולות כדי להזהר מרמאות הרמאי, אבל לרמותו בדבר אחר – חס ושלום (ריטב"א ב"ב קכג).

וזו לשון המאירי (שם): 'הצדיקים אסור להם לילך בדרך שיהא בו שום צד של רמאות, אף על פי שאין בו גול או גנבה או רמאות גמורה. ומכל מקום אם יש להם עסקים עם בני אדם הרמאים ומתיראין מהם שאם יהו הולכין עמם בתמימות תהא יד רמאותם גוברת עליהם, אף הם יכולים להראות עצמם כמתירים את הרצועה מעט עד כדי שיעור שבו יהו נשמרים מהם. והוא שאמר יעקב אבינו עם לבן אחיו ברמאות. יראה גם כן, שכל תנאים שאדם עושה עם כיוצא באלו, אפילו נשבעו עליהם, דעתם שכל שהם מתירים את הקשר יהא הקשר מותר מצד החסיד גם כן ואין כאן עוד איסור...'

'אמר רבי ירמיה: שהיתה מראה דם נדה לחכמים'. יש מפרשים לפי שהיתה עם מרדכי הצדיק, כדלהלן. ואולם רבי שלמה אלקבץ בספרו מנות הלוי (פז). הוכיח שאין זה הטעם, אלא היתה מקפדת על הלכות נדה אף מצד היותה עם הגוי.

[ע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ט רנד) שנשאל על בת ישראל שחיה עם נכרי וברצונה להקפיד בדיני טהרת המשפחה, כדי שבניה (היהודים) לא יהיו בני הנדה – והורה שם שאין לסייע לה בדבר שהרי בזה מחזיקים אנו לעוברי עבירה חמורה, והלא היא עוברת עבירה בשאט נפש ואין להזדקק לה, ואין לדמות זאת לאסתר שנהגה כדין וכהלכה ולא היה עליה לפרוש מאחשורוש].

'הקציף הקב"ה אדון על עבדיו לעשות רצון צדיק, ומנו יוסף...'. לשם מה סיבב השי"ת שגם שר

האופים יחטא ויהרג – כי בלא זה היה מחשב שר המשקים שיוסף מדעתו הוא שפתר, ולכך פתר לטובה, שאם יתקיימו דבריו – טוב, ואם לאו – מה אכפת לו, אבל כיון שפתר חלומו של האופה לרעה, להיתלות על עץ, הרי לא היה מסכן עצמו פן לא יקויים כפתרונו ואז הלא שר האופים יינקם ממנו בעבור הפחידו באימת מות, אלא ודאי חכמת אלקים בקרבו ובטוח כי פתרונו יתקיים, לכך הזכירו לפני פרעה, ופשוט (משך חכמה סו"פ וישב).

והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה'. דרש ומרדכי יושב בשער המלך, קצף... שהיה מהסנהדרין היושבים בשער (פשוט).

ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד'. המפרשים הקשו על אריכות הלשון, הלא די היה לומר לא היה יודע שבשבעה באדר נולד ותו לא. ועוד יש לשאול מה המעלה בכך שנולד כיון שמת בו.

ויש לומר על פי המובא בזהר כי התפשטות של משה נמצאת בכל דור ודור. וזה הכוונה כאן, שאף על פי שבשבעה באדר מת משה, אך הלא נולד וישנו במציאות בכל דור ודור (אמרי פינחס. וע"ע באור נחמד במשך חכמה אסתר ט, לא).

ואת דתי המלך אינם עושים דמפיקי לכולא שתא בשה"י פה"י –
ואת דתי המלך אינם עושים (עם הכולל) בגימטריא: דמפיקי לכולא שתא בשה"י פה"י.
(גליונות קהלות יעקב)

'... לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים'. ע' בבאר הענין בכללותו בספר מחשבות חרוץ לר"צ הכהן עמ' 33 ואילך.

*

'... וזה שאמרו דלא נעשה רק לפנים – דמעולם לא היתה גזירה באמת כלל, כי זה דבר שאי אפשר כלל... וכאמרם ז"ל בתענית (ג): על פסוק כארבע רוחות דאי אפשר לעולם בלא ישראל שהוא אחר הגלות בד' רוחות מ"מ אי אפשר להם לאבדם כלל. וקבלתי דהסנהדרין וכל אנשי כנסת הגדולה שבאותו דור ידעו האמת שהוא רק גזירה לפנים ולא עשו חשבון מזה כלל, רק מרדכי דנעלם ממנו ענין זה הוא שזעק והזעיק על הענין. כך שמעתי. והענין דרצה הש"י להעלים זה ממרדכי כדי שיתפלל וירעיש על זה... ועל כן היה ממשפטו ית' שיסבול מרדכי גם כן מצער זה וגם תמור זה הוא יהיה הגורם לניצוח עמלק דאחר כך גם כן, ולו ניתן כל בית המן, כי זה בא ע"י הזעקה שלו, וכל היהודים נקראו אז עם מרדכי כולם טפלים לו והוא העיקר בתחלה וסוף...'.
(מתוך רסיסי לילה עמ' 123. עע"ש בארוכה)